

ВОЛОДИМИР РОЖОК
ректор Національної музичної
академії України імені П.І. Чайковського,
доктор мистецтвознавства,
професор,
народний артист України,
член-кореспондент Національної
академії мистецтв України

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.

Досвід Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського

Реформи у сфері освіти України, що в останні роки здійснюються справді «революційними» темпами, потребують, на нашу думку, глибокого аналізу в межах відкритої дискусії всіх зацікавлених осіб, адже йдеться (без перебільшення) про майбутнє країни. Сьогодні одним із ключових питань вітчизняної мистецької освіти є її інтеграція у європейський культурний простір. Так, в Законі України «Про вищу освіту», що набув чинності 6 вересня 2014 року, чітко визначені основні засади системного реформування освіти в пореволюційній Україні та пріоритети державної політики у сфері вищої освіти, що ґрунтується, перш за все, на принципах *«міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейський простір вищої освіти, за умови збережень і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи»* [Закон України «Про вищу освіту». Стаття 3 «Державна політика у сфері освіти», П.2, пп.3].

Отже, прийняття нового Закону «Про вищу освіту» надало процесу вітчизняної євроінтеграції незворотності й потребує максимальної інтенсифікації дій щодо реалізації міжнародних зобов'язань України в цьому питанні.

Спробуємо згрупувати принципи розпочатого процесу за деякими основними напрямками. По-перше, слід назвати орієнтацію на незалежність і свободу всіх учасників нового науково-освітнього простору. Зокрема, наголошується, що дослідницька та викладацька діяльність має бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної влади та економічної сили. По-друге, має спрацювати традиційний для європейської освіти принцип гуманізму. Гуманізм у сучасних умовах передбачає дещо трансформовані вимоги, зважаючи на труднощі взаєморозуміння в сучасному світі. Тому завдання освіти – навчити людей гармонійно співіснувати, спираючись на знання історії, культури, мистецтва, зрештою, способу мислення інших, не уподібнених традицією один на одного. Ця гуманістична функція культури в умовах загальноєвропейського простору реалізується як діяльність, змістом якої є обмін духовними цінностями – знаннями, ідеями,

навичками, науковими та художніми моделями світу, а засобом – безпосереднє крос культурне спілкування. По-третє, принциповою, підкресленою в новому Законі «Про вищу освіту» є ідея збереження національних науково-освітніх систем. Відтак, метою створення європейського освітнього простору є збереження культурного багатства та розмаїття Європи, що ґрунтується на успадкованій різноманітності традицій та сприянні потенціалу інновацій, соціальному та економічному розвитку шляхом зміцнення європейських вищих навчальних закладів. Крім зазначених аспектів, звернемо увагу передусім на питання співпраці, яка здійснюється на основі цивілізованого діалогу, взаємовизнання національних систем та відповідних міждержавних домовленостей.

Отже, зазначені принципи мають сприяти розбудові «суспільства знань» та «економіки знань», з якими пов'язується майбутнє Європи, спроможної забезпечувати своїм громадянам на основі відповідних стратегій навчання здатність відповідати на виклики економічної конкуренції чи новітніх технологій; зміцнювати соціальну цілісність, забезпечувати рівні можливості та належну якість життя.

Реформування, певною мірою навіть злам в освіті є справді болісним. Однак, головною стратегією цього складного, багатоваріантного, поступового й багато в чому проблемного процесу є зобов'язаність вищих навчальних закладів забезпечувати певний мінімальний рівень освіти у відповідних сферах. Усе, що може надати конкретний вищий навчальний заклад за межами цього мінімального рівня, тільки вітається. Ніхто в Європі не змушує й не збирається руйнувати всю розмаїтість програм, напрацьованих століттями.

У річищі інтегрування до європейського культурного простору, як зазначається в Законі «Про вищу освіту», в Україні запроваджується п'ять освітньо-кваліфікаційних рівнів: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії (PhD), доктор наук. Отримання ступеня бакалавра означає здобуття вищої освіти. Ступінь «спеціаліста» скасовується, а всі, хто вже отримав ступінь спеціаліста, автоматично будуть прирівняні до магістрів. Так само зникає поняття «кандидат наук», і всі, хто засвоїв відповідну освітньо-наукову програму і публічно захистять дисертацію, стануть докторами філософії. Всі нинішні кандидати наук за власним зможуть отримати диплом доктора філософії. Отже, ступені бакалавра, магістра та доктора філософії ((PhD), відповідають прийнятій у більшості країн Європи класифікації що полегшує академічну мобільність українських студентів та науковців. Охарактеризована система є справді необхідною для Європейського союзу, більше того, без неї ЄС буду неконкурентоспроможним порівняно з головними учасниками світової економіки й політики - насамперед США.

Слід наголосити, що зміст «філософії освіти» відповідно новим викликам часу є надважливим для всієї музичної освітянської громадськості України. У зв'язку зі сказаним, саме виборювання права вищих музичних навчальних закладів здійснювати новації без докорінних змін засадничих

принципів вітчизняної системи освіти – ось той шлях, по якому рухається наша країна.

До речі, саме Національна музична академія України імені П.І.Чайковського – славетний вищий навчальний музичний заклад, який я маю честь очолювати вже понад 12 років, - постійно вносить і впроваджує в життя відповідну низку стратегій, спрямованих на використання й взяття у якості базового, існуючий у нашій країні, досвід доведення європейських стандартів до національної системи освіти.

Серед основних принципів у річищі інтегративних процесів є спрямованість на збереження історично сформованої в Україні системи музичної освіти та на її оновлення відповідно до викликів часу. Згадаймо, принагідно, що сам термін «інтеграція» походить від латинського *integratio* і означає «поновлення», «відновлення», «заповнення» (від *integer* – цілісний, цілість, цілий). Тож під євроінтеграцією розуміється, перш за все, залучення та промоція стандартів вітчизняної мистецької освіти у європейський освітній простір.

Загальновідомою, визнаною в усьому світі є система музичної освіти, сформована в нашій країні. Йдеться передусім про безперервність музичного навчання, про своєрідну тріаду: спеціальна музична школа - музичне училище – вищий навчальний музичний заклад», у якій вища музична освіта є школою формування виконавського і науково-дослідного професіоналізму та майстерності.

Перехід на охарактеризовану ступеневу систему вищої освіти обов'язково має враховувати нашу «замолену» роками та усталену систему музичної освіти, яка довела всьому світові власну дієвість та ефективність. В межах загальносуспільної дискусії, саме представники, перш за все, музичних навчальних закладів в один голос заговорили про неприпустимість вимагати від творчих освітніх установ компілятивного, некритичного переходу на дворівневу систему підготовки бакалавра й магістра. Йдеться про систему навчання, у якому освітній ступінь магістра, зокрема, у системі музичної освіти, присвячений або науковому дослідженню (для музикознавців), або підготовці до публічного виконання сольної програми для музикантів-виконавців чи масштабного музичного твору для композиторів. Усі ці види діяльності та атестація студентів на підсумковому кваліфікаційному етапі - Державному екзамені на здобуття освітнього ступеня «магістр» - не є абсолютно новим етапом, а постає логічним продовженням і завершенням усього процесу навчання впродовж усіх років: чотирьох років бакалаврату та двох років магістеріуму. Таким є історично сформований профіль підготовки фахівця - професіонала у галузі музичного мистецтва. Ці етапи, як це доведено історично, зовсім не є двома різними розділеними шаблями освіти. Вони пов'язані складові єдиного процесу. Коли 1-го вересня першокурсник приходить в аудиторію вищого музичного закладу, його з першої хвилини навчають як фахівця найвищого рівня. З

першої лекції, на першому ж індивідуальному занятті з педагогом його готують до самостійної виконавської творчості або науково-дослідної діяльності. Без цього «вінця» його навчання буде неповним. Суть полягає в тому, що не можна просто «довчити» музиканта до концертного виконавця, соліста оркестру, композитора або музикознавця.

Безумовно, перехід на дворівневу систему є оптимальним для технічних та деяких гуманітарних спеціальностей, але до них не можна прирівнювати підготовку фахівців із творчо-виконавських спеціальностей в галузі музичного мистецтва. Процес європейської інтеграції національної музичної освіти (яка, як вже перевірено практикою, вельми важко піддається стандартизації та уніфікації) так би мовити, має йти на випередження, формувати нормативи, які можуть стати спільними з іншими освітніми галузями та європейськими системами.

У зв'язку з цим в Академії імені П.І.Чайковського розроблений наскрізний, інтегрований навчальний план професійної освіти, який у змісті освітніх програм містить глибинний взаємозв'язок 4 років навчання бакалаврату та наступного циклу навчання, який завершується присвоєнням освітнього ступеня магістра.

Особливо цінним є визнання права мистецьких вузів на підготовку магістра (за профільною чи то науковою освітньою програмою), де бакалаврат розглядається як чергова кваліфікаційна ланка у довготривалому процесі навчання (=виховання) професійного музиканта.

Це є також підтвердженням того незаперечного факту, що збережена та відстоювана вітчизняна музична освіта має серйозні пріоритети в Європі та світі. Така освіта, результатом якої є отримання диплому магістра по завершенню безперервного навчання, віддзеркалює високу якість професійної підготовки випускників закладів мистецтв, визнану в усьому світі, а також абсолютно відповідає вимогам відповідних магістерських програм у європейських (і не тільки) вищих навчальних закладах і на різних факультетах мистецтв.

Крім впровадження двоступеневої системи вищої освіти, не слід забувати й про те, що саме наш досвід безперервної мистецької освіти підготовки професіоналів високого класу на всіх щаблях-рівнях навчання викликає зацікавленість серед представників мистецьких навчальних закладів інших країн, залучених до процесу євроінтеграції. В умовах наукової мобільності, яка теж належить до важливих пріоритетів нового Закону «Про вищу освіту», підготовка фахівців третього освітньо-наукового рівня є прерогативою реформування вищої освіти в країні. Третій цикл вищої освіти в музичних ВНЗ традиційно здійснюється як асистентура–стажування та аспірантура. Зокрема розширюється географія абітурієнтів в аспірантуру, налагоджено наукові зв'язки з аспірантурою музичних академій та вишів України і світу. Залучено аспірантів до співпраці з ученими Національної академії мистецтв України .

Слід окремо наголосити, що діяльність НМАУ спрямована на втіленні в життя принципу, сформульованому ще великим Гумбольдтом щодо

неподільності науково-дослідницької та викладацької діяльності. В Академії постійно відбуваються міжвузівські студентські наукові акції, ректорат сприяє участі студентів, членів Студентського наукового товариства, у міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, залучає їх до колективної роботи над науковою проблематикою відповідних кафедр.

В Академії діють дві Спеціалізовані ради по захисту докторських дисертацій на здобуття вченого ступеня доктора філософії та доктора наук, відповідно до Закону України «Про Вищу освіту» в редакції 2014 року. Постійно відбувається захист наукових досліджень викладачів не лише теоретичних, а й виконавських кафедр, педагоги постійно отримують наукові ступені та вчені звання, розширюється аспірантура та докторантура.

Щодо асистентури-стажування, то Національна музична академія імені П.І.Чайковського докладає багато зусиль, щоб зберегти таку необхідну творчому закладі форму післядипломної освіти. Вона вкрай необхідна для дотримання спадкоємності - мистецької школи - у педагогічному процесі і є унікальним досягненням вітчизняної системи музичної освіти. Саме ця - третя фаза – музичної освіти надає молодому виконавцеві безцінну можливість під керівництвом досвідченого педагога, професора, визначного діяча світового виконавського мистецтва, вдосконалювати свою майстерність як концертуючого музиканта і як майбутнього викладача класу спеціального інструмента у вищій школі. Навчання в асистентурі-стажування також дає можливість опанувати вищий рівень музичної освіти, яким передбачено й оволодіння повноцінною й різнобічною програмою, а також вкрай необхідними для діячів музичного мистецтва загальногуманітарними знаннями.

Позитивно зарекомендували себе і творчі майстерні та виконавські школи, очолювані видатними митцями-професорами Академії. Наприклад, не тільки випускники, а й студенти НМАУ постійно виборюють на престижних міжнародних мистецьких конкурсах, фестивалях нагороди, засвідчуючи високий рівень і потужний потенціал українського музичного мистецтва.

Наступний надважливий напрям діяльності Академії і мене особисто, як ректора виконавського закладу, є розширення міжнародних творчих контакти НМАУ. До нашого закладу постійно запрошуються і проводять майстер класи зірки світової музичної сцени, видатні виконавці, педагоги, найвизначніші постаті сучасного музичного мистецтва.

Великий зал НМАУ перетворився на провідну столичну сцену нашої країни. Вистави Оперної студії, аншлагові концертні заходи та численні мистецькі проекти постають значними, яскравими та очікуваними публікою культурно-мистецькими явищами й отримують великий позитивний розголос серед музичної громадськості й у засобах масових інформації. Проводяться міжнародні музичні фестивалі, ювілейні концерти та концерти пам'яті видатних діячів музичного мистецтва України та світу.

Зокрема, на світлу седмицю, протягом першого післяпасхального тижня у Києві відбувається велике хорове дійство – звучать православні урочисті співи Великодня, виконуються найрізноманітніші твори духовної музики.

Мій особистий авторський проект - щорічна МІЖНАРОДНА ПАСХАЛЬНА АСАМБЛЕЯ - об'єднує найкращі виконавські сили України і зарубіжжя навколо ідеї духовності – глибинної основи мистецтва, творчості й самого життя. Започаткована у 2009 році, ця непересічна мистецька акція постійно викликає великий суспільно-мистецький резонанс і стала дійсно помітним творчим явищем у житті нашої держави.

Як свідчення інтеграції НМАУ імені П.І.Чайковського у світовий освітній простір є її міжнародна діяльність.

Високий рівень підготовки в Академії визнаний далеко за межами України. У цьому переконують і угоди про співпрацю, підписані з Академією Театру «La Scala» (Італія), Університетом Париж-Сорбонна (Франція), Гданською музичною академією (Польща), Академією музики в Астані (Казахстан), Вірменською державною консерваторією (Вірменія), Тбіліською державною консерваторією (Грузія) та іншими країнами. Варто згадати і про відкриття у Китаї під патронатом НМАУ Музичної школи, засновницею якої стала наша випускниця фортепіанного факультету. Найближчим часом під егідою НМАУ планується також відкриття Культурно-освітнього центру в китайській провінції «Внутрішня Монголія» та у місті Ганчжоу.

Багато іноземних громадян прагнуть здобувати вищу музичну освіту саме в нашій Академії – тут навчаються студенти з Китаю, Ірану, США, Південної Кореї, Грузії, Сербії, Чорногорії, Польщі, Японії, Нової Зеландії, Сирії, Білорусі та інших країн.

Академія постійно співпрацює з всесвітньовідомими виконавцями, композиторами, диригентами, професорами з Італії, Франції, Німеччини, Польщі, Грузії, Угорщини, Швеції, Швейцарії, Мексики, Туреччини, Австралії.

Важливою формою інтеграції музичної освіти Академії у світовий простір є така ефективна форма навчання, як міжнародні майстер-класи. Лише за останній час відбулися майстер-класи за участю: французького режисера і скрипаля Бруно Монсенжона; всесвітньо відомих скрипалів Дмитра Ситковецького (США-Велика Британія), Андрія Белова (Німеччина), Нуріт Пахт (США); альтиста Андрія Війтовича (Велика Британія); угорських піаністів Йожефа Балоба та Джорджа Оравця, японського композитора та піаніста Темпея Накамури, швейцарського ансамблю «Скола Канторум» та багатьох інших.

Значним досягненням творчої співпраці Академії є проведення міжнародного щорічного фестивалю, який я ініціював особисто, «Vivat, Academia!». Цей важливий мистецький проект згуртував навколо себе видатних діячів культури і мистецтва, провідні художні колективи, а також виконавців з багатьох країн світу. Великого значення набуває також міжнародний проект «Музичні діалоги». Лише за останній час відбулися музичні діалоги України з Італією, Німеччиною, Швейцарією, США, Нідерландами, Польщею, Грузією, Литвою та ін.

Особливо міцні міжкультурні взаємини Академії з Італією, зокрема, з посольством Італії та Італійським культурним центром. Лише за останній

сезон студенти НМАУ мали можливість спілкуватися з такими видатними італійськими музикантами, як: Клаудіо Кавіна, Стефано Монтанарі, Габріеле Кассоне, Марія Крістіна Кір, Мауріціо Салерно, Антоніо Фрідже та ін.

Дуже важливим є заснування посольством Італії, Італійським культурним центром спільно з нашою Академією щорічного Фестивалю італійського бароко в Україні. Також за підтримки Посольства Італії здійснена постановка геніальної опери Дж. Верді «Ріголетто» в Оперній студії Академії. Наступного сезону готується прем'єра опери Дж. Россіні «Пробний камінь».

За вагомий внесок у популяризацію італійської культури та особливі заслуги в розвитку дружніх відносин і співробітництва між Італією та Україною ректора НМАУ ім. П.І. Чайковського Указом Президента Італії у 2015 році було нагороджено орденом «Зірка Італії».

Сподіваємось, що тісна і плідна співпраця між Україною та Італією буде і надалі успішно продовжуватися.

Міжнародним визнанням успішної інтеграції нашої Академії у загальноєвропейський освітній простір красномовно свідчить той факт, що вперше за історію існування світового рейтингу вищих навчальних закладів QS World University Rankings by Subject НМАУ імені П.І. Чайковського увійшла в цьому році до ТОП-100 кращих вишів у світі по вивченню «виконавських видів мистецтва».

Відтак, Національна музична академія, перетнувши сто років свого славетного існування, продовжує бути музичним закладом світового рівня. Це міцна духовна споруда, капітальна у найсуттєвішому змісті слова – адже опирається на незламні традиційні «устої» вітчизняної музичної культури.

Переконали, що музична освіта в Україні є унікальною, ефективною і, що дуже важливо, конкурентоспроможною системою підготовки професійних музикантів-виконавців, яка ґрунтується на європейських гуманістичних цінностях і є невід'ємною складовою загальноєвропейського простору вищої освіти.